Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

01 October – 14 November 2026

UDK 62

TEXNIK FAOLIYAT, ESTETIK TAJRIBA VA MADANIY MA’NO YARATISHNING O‘ZARO ALOQADORLIGI

Raxmonali Jumadilayevich Soxibov*

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA MA‘LUMOTLARI

✉ raxmonali212@gmail.com

Kalit so‘zlar:

texnoestetik madaniyat, texnik faoliyat, estetik tajriba, madaniy ma’no, vositalanish, mualliflik, refleksiya, mas’uliyat

ANNOTATSIYA

Maqolada texnik faoliyat, estetik tajriba va madaniy ma’no yaratish munosabati tahlil qilinadi. Konseptual, dialektik va fenomenologik yondashuvlar asosida o‘zaro vositalanish modeli taklif etiladi. Texnik natija, hissiy idrok va umumiy talqinning bir-birini o‘zgartirish shartlari ochiladi.

KIRISH

Texnik buyum yaratish, undan foydalanish va uning shaklini baholash bir faoliyatning turli tomonlari bo‘lishi mumkin. Biroq ushbu tomonlarni bir tushunchada birlashtirish ularning farqini yo‘qotish hisobiga amalga oshirilmasligi kerak. Qurilmaning ishlashi uning estetik jihatdan mazmunli ekanini hali isbotlamaydi; hissiy jozibadorlik esa buyumning madaniy ahamiyatini to‘liq ochmaydi. Mazkur maqolaning muammosi aynan shu farqlar saqlangan holda texnik faoliyat, estetik tajriba va madaniy ma’no yaratish qanday yaxlit amaliyotga aylanishini tushuntirishdan iborat. Tadqiqot markaziga texnologiyani egallayotgan, undan ijodiy foydalanayotgan va o‘z tajribasini boshqalarga tushuntirayotgan yosh subyekt qo‘yiladi.

Mahalliy tadqiqotlarda texnoestetik madaniyatni falsafiy ta’lim orqali rivojlantirish masalasi alohida muammo sifatida qo‘yilmoqda. D. Nurmatov falsafiy fanlarni innovatsion o‘qitish bilan talabalarning texnoestetik madaniyati o‘rtasidagi pedagogik aloqani muhokama qiladi [1]. Ushbu ish mavzuning ta’limiy yo‘nalishini belgilashga yordam beradi, lekin texnoestetik madaniyatning ontologik tarkibini pedagogik vositalar ro‘yxati bilan tenglashtirish mumkin emas. Bizning savolimiz talaba qaysi qurilmadan foydalanishigagina emas, uning ish jarayonida predmet, sezgi va umumiy ma’no o‘rtasidagi aloqani qanday anglashiga qaratilgan. Shu sababli o‘qitish usuli bu yerda tushuntirishning boshlang‘ich sharti sifatida olinadi.

O. G‘aybullayev estetik madaniyatning rivojlanishini jamiyat ma’naviy hayoti, milliy qadriyatlar va madaniy davomiylik bilan bog‘lab tahlil etadi [2]. Bunday yondashuv texnik ijodni o‘z tarixidan ajralgan operatsiyalar majmui sifatida talqin qilmaslikka asos beradi. Ammo madaniy davomiylik tayyor shakllarni o‘zgartirmasdan ko‘chirish degani emas. Mazkur maqolada davomiylik avvalgi shakl bilan yangi amaliy vaziyat o‘rtasida asoslangan munosabat o‘rnatish qobiliyati sifatida aniqlashtiriladi. Yosh ijodkorning vazifasi meros belgilarini namoyish etish bilangina tugamaydi: u ushbu belgilarning nima uchun tanlangani va yangi shaklda qanday ma’no olganini tushuntira olishi kerak.

Texnik faoliyatning madaniyatga tashqaridan qo‘shiladigan kuch sifatidagi talqini insonning o‘zini ham

haddan tashqari ajratib ko‘rsatadi. V. Lektorskiy insonni tabiiy va sun’iy jihatlari faoliyat hamda madaniyatda tutashgan mavjudot sifatida tahlil qiladi; muloqot va birgalikdagi faoliyatning ajralmasligini ta’kidlaydi [3]. Mazkur maqola uchun bu pozitsiyaning ahamiyati shundaki, texnik vosita oldindan shakllangan subyektga xizmat qiluvchi passiv predmet bilan cheklanmaydi. Vosita bilan ishlash davomida diqqatning tashkil etilishi, muammoning ko‘rinishi va boshqa odamga murojaat qilish shakli ham qayta tuzilishi mumkin. Bu imkoniyat qat’iy texnologik taqdir sifatida tushunilmaydi.

Tadqiqot obyekti yoshlarning texnik va ijodiy amaliyotlaridagi estetik munosabatdir. Predmet esa amaliy harakat, hissiy farqlash va madaniy talqin o‘rtasidagi o‘zaro vositalanish hisoblanadi. Maqsad ushbu uch jihatni bitta sababiy zanjirga keltirmasdan tushuntiradigan konseptual model ishlab chiqishdir. Asosiy savol quyidagicha qo‘yiladi: texnik natija qaysi shartlarda estetik tajribaga aylanadi va bu tajriba qanday qilib boshqalar bilan bo‘lishiladigan madaniy ma’no hosil qiladi? Savolning ikkinchi tomoni ham muhim: umumiy talqin keyingi texnik qarorlarni qanday o‘zgartirishi mumkin? Har ikki yo‘nalish hisobga olinmasa, aloqadorlik bir tomonlama ta’sirga qisqaradi.

Maqolaning nazariy hissasi uch tushunchaning yangi nomlar bilan sanab chiqilishida emas, ular o‘rtasidagi o‘tish shartlarini ajratishda namoyon bo‘ladi. Taklif etilayotgan modelda texnik faoliyatning natijadorligi, estetik tajribaning sifat jihati va madaniy ma’noning muloqotda asoslanishi alohida mezonlarga ega..

METODLAR

Tadqiqot nazariy falsafiy xarakterga ega. Tanlash mezoni mualliflar qarashlarining mazkur muammoga bevosita aloqadorligi, bibliografik ma’lumotlar va sahifalarning tekshirilish imkoniyati bo‘ldi. Manbalar to‘plami sohadagi barcha adabiyotlarning to‘liq sharhi sifatida taqdim etilmaydi. Mahalliy va xalqaro yondashuvlar o‘zaro qiyoslanib, ularning tushuntirish doirasi hamda cheklovlari aniqlanadi. Maqolada so‘rovnoma, eksperiment yoki kuzatuv ma’lumotlari ishlab chiqilmagan; natijalar konseptual dalillashning mahsulidir.

Konseptual tahlil uch asosiy tushunchaning ishchi ta’rifini ajratadi. Texnik faoliyat muayyan maqsad yo‘lida material, vosita va amallarni tashkil qilishni anglatadi. Estetik tajriba predmetning hissiy namoyon bo‘lishi, harakat ritmi va shakliy munosabatlariga e’tibor orqali yuzaga keladigan sifatli kechinmadir. Madaniy ma’no esa buyum yoki amaliyotning umumiy xotira, qadriyat va talqinlar ichida nimani anglatishini bildiradi. Bu ta’riflar barcha falsafiy maktablar uchun yakuniy formulalar sifatida emas, maqola doirasidagi farqlash vositalari sifatida qo‘llanadi. Natijada texnik foydalilik, hissiy yoqimlilik va madaniy ahamiyatning aynan bir hodisa emasligi tekshiriladi.

Dialektik tahlil qarama-qarshi tomonlarni o‘zaro inkor bilan tugamaydigan munosabatda ko‘radi. Oldindan tuzilgan reja bilan materialning qarshiligi, shaxsiy niyat bilan umumiy talqin, yangilik bilan davomiylik shu tartibda o‘rganiladi. Fenomenologik yondashuv esa predmet qanday ko‘rinishi va tananing harakatida qanday sezilishiga e’tibor qaratadi. P.-P. Verbeek texnologiyalarni tajriba va amaliyotni vositalovchi munosabatlar sifatida o‘rganish, ayni paytda odamlar ushbu vositalanishni qanday o‘zlashtirishini tushuntirish zarurligini ko‘rsatadi [7]. Biz bu farqni texnik imkoniyatning mavjudligi bilan undan ongli foydalanishning ro‘yobga chiqishini ajratish uchun qo‘llaymiz.

Dalillash ketma-ketligi ta’rif, munosabat, qarshi misol va me’yoriy xulosa bosqichlaridan tuziladi. Avval tushunchalar chegaralanadi, so‘ng bir jihat o‘zgarganda boshqa jihatga qanday savol tug‘ilishi ko‘rsatiladi. Shartli loyiha vaziyatlari modelni tasvirlaydi, ammo real yoshlar guruhiga oid dalil o‘rnini bosa olmaydi. Nazariy asoslanganlik mezoni xulosaning boshlang‘ich ta’riflarga muvofiqligi, qarshi misolni tushuntirish qobiliyati va yashirin tenglashtirishlardan xoli bo‘lishidir. Me’yoriy tavsiya tavsifiy xulosadan ajratiladi: model biror amaliyot amalda qanday kechganini da’vo qilmaydi, balki uni izchil baholash uchun qanday savollar berilishi kerakligini asoslaydi.

Tahlilda zarur shart bilan yetarli shart ham farqlanadi. Texnik vositaga ega bo‘lish faoliyatni boshlashga imkon berishi mumkin, biroq estetik tajribaning chuqurligini kafolatlamaydi. O‘z navbatida, nozik estetik sezgirlik madaniy talqinning hammaga tushunarli bo‘lishini ta’minlamaydi. Shuning uchun har bir bosqichdagi o‘tish mustaqil dalilga muhtoj. Bu metodologik farq texnologiya, mahorat yoki madaniy bilimdan birini barcha natijalarning yagona sababi sifatida ko‘rsatishning oldini oladi. Tahlil birligiga ataylab qaror epizodi tanlanadi:

uning boshlanishi muammo sezilgan nuqta, yakuni esa qaror qayta asoslangan nuqtadir. Shu oraliqda faqat yakuniy mahsulotga qarab ko‘rinmaydigan ikkilanish, cheklov va muqobillar ochiladi. Demak, jarayonni o‘rganish natijani baholashga raqib emas, uning mazmunini tushuntiruvchi shartdir.

NATIJALAR

Birinchi konseptual natija texnoestetik madaniyatni uch jihatning oddiy yig‘indisi sifatida emas, ular o‘rtasida asoslangan o‘tishlarni tashkil etish qobiliyati sifatida ta’riflashdir. Texnik harakat estetik tajribaga o‘zining seziladigan sifati orqali kiradi; estetik tajriba madaniy ma’noga uni ifodalash va boshqalar bilan talqin qilish orqali o‘tadi; madaniy ma’no esa keyingi texnik harakatning maqsad va cheklovlarini qayta belgilaydi. Ushbu munosabatning har bir yo‘nalishi alohida tekshirilishi kerak. Masalan, buyumga milliy naqsh qo‘shilgani uning foydalanish mantig‘i bilan mazmunli aloqa hosil bo‘lganini o‘z-o‘zidan bildirmaydi. Aloqa loyihaning izohida va amaliy tashkil etilishida namoyon bo‘lishi lozim.

Ikkinchi natija texnik faoliyat ichida estetik sezgirlikning konstruktiv o‘rnini ajratishdan iborat. Shaklni ko‘rish, tovushni eshitish yoki qarshilikni sezish tayyor mahsulotni bezash bosqichigagina tegishli emas. T. Ingold inson faoliyatidagi javob berish munosabatini diqqat, birgalikdagi harakat va g‘amxo‘rlik tushunchalari orqali izohlaydi [5]. Bu yondashuvdan kelib chiqadigan bizning talqinimizda sezgirlik materialning xususiyatlarini e’tiborga olish usulidir. Yog‘ochning yo‘nalishi, interfeysdagi harakatning sezilishi yoki ovoz ketma-ketligining ritmi qarorni qayta ko‘rishga undashi mumkin. Bunday qayta ko‘rish oddiy xato tuzatishdan kengroq: u dastlabki maqsadning o‘zini aniqlashtirish imkonini beradi.

Uchinchi natija materialning qarshiligini ijodiy cheklov va anglash manbai sifatida tushuntirishdir. A. Pickering faoliyatni oldindan tasvirlangan dunyoni amalga oshirish bilangina cheklamay, markazi qat’iy belgilab qo‘yilmagan shakllanish jarayoni orqali talqin etadi [6]. Bizning modelda bu fikr reja bilan natija o‘rtasidagi tafovutni faqat muvaffaqiyatsizlik deb baholamaslikka asos bo‘ladi. Masalan, tanlangan material kutilgan egiluvchanlikni bermasa, ijodkor shaklni, vazifani yoki ishlab chiqarish usulini o‘zgartirishi mumkin. Qaysi yo‘l tanlanishi texnik bilim bilan birga estetik va madaniy qarorga ham bog‘liq. Demak, amaliy bilish natijaga yetish bilan birga natija mezonlarini qayta ko‘rishni ham qamrab oladi.

To‘rtinchi natija madaniy ma’noning ikki manbasini farqlashdir. Bir tomondan, shakl avvalgi obrazlar, hunar an’analari va umumiy xotira bilan aloqaga kiradi. Ikkinchi tomondan, uning yangi vaziyatdagi qo‘llanishi ilgari bo‘lmagan savolni tug‘diradi. E. Petrovskaya obrazni statik nusxa bilan cheklamasdan, zamonaviy texnik san’atdagi dinamik belgi muammosini tahlil qiladi [4]. Ushbu fikrdan kelib chiqib, maqolada tasvirning madaniy mazmuni taniladigan belgini takrorlashdan ko‘ra, idrok jarayonida qanday munosabatni ochishi orqali baholanadi. Raqamli shaklga o‘tkazilgan bezak an’anaviy ma’noni saqlashi ham, uni yangicha tashkil qilishi ham mumkin; har ikkala holat izoh talab etadi.

Beshinchi natija o‘zaro vositalanishning amaliy tahlil matritsasidir. Jadvalda har bir bosqich uchun texnik savol, estetik savol va madaniy mas’uliyat savoli bir qatorda beriladi. Uning vazifasi tayyor loyiha uchun avtomatik ball chiqarish emas. Matritsa qarorning qaysi tomoni asoslanganini va qaysi tomoni qo‘shimcha muhokamaga muhtojligini ko‘rsatadi. Bir ustundagi kuchli jihat boshqa ustundagi noaniqlikni o‘z-o‘zidan bartaraf etmaydi. Shuning uchun jadvaldagi mezonlar o‘zaro almashtiriladigan ko‘rsatkichlar emas, suhbatni tartibga soluvchi tahliliy yo‘nalishlardir. Matritsa muallif tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, empirik validatsiyadan o‘tgan o‘lchov vositasi sifatida taklif etilmaydi.

1-jadval. Texnik faoliyat, estetik tajriba va madaniy ma’noning o‘zaro vositalanish matritsasi (muallif ishlanmasi)

Qaror bosqichi	Texnik savol	Estetik savol	Madaniy mas’uliyat savoli
Maqsadni belgilash	Qaysi vazifa bajariladi?	Qanday tajriba ko‘zlanadi?	Vazifa kim uchun ahamiyatli?
Vosita va material	Qanday imkoniyat mavjud?	Qaysi sifat seziladi?	Tanlov qanday asoslanadi?
Shakl yaratish	Qismlar qanday ishlaydi?	Butunlik qanday idrok etiladi?	Qaysi belgilar qayta talqin qilinadi?
Birgalikda baholash	Natija vazifaga mosmi?	Tajriba qanday farqlanadi?	Kimning fikri eshitiladi?

Qaror bosqichi	Texnik savol	Estetik savol	Madaniy mas'uliyat savoli
Qayta ishlash	Qaysi cheklov o‘zgartiriladi?	Qaysi sifat yaxshilanadi?	Yangi qaror nimani anglatadi?

Matritsadan kelib chiqadigan oltinchi natija mualliflikni tanlovning asoslanishi bilan bog‘lashdir. Tayyor vositadan foydalanish mualliflikni bekor qilmaydi, ammo tanlov izohini muhimlashtiradi. Yosh ijodkor qaysi imkoniyatni nega tanlagani, qanday cheklovni qabul qilgani va qaysi muqobilni rad etganini tushuntira olsa, uning amaliyoti refleksiv xarakter oladi. Bu mezon qo‘lda bajarilgan ishni avtomatik ravishda ustun qo‘ymaydi. Mualliflik amallarning soni bilan emas, maqsad, vosita va oqibat o‘rtasidagi bog‘lanish uchun javob bera olish bilan aniqlanadi. Shunday talqinda texnik tayyorlik ijodiy mustaqillikning zarur resursi bo‘lishi mumkin, biroq uning yetarli isboti bo‘la olmaydi.

Yettinchi natija madaniy ma'noni faqat niyatga bog‘lashning cheklovini ko‘rsatadi. Muallif bir ma'noni ko‘zlashi, tomoshabin yoki foydalanuvchi esa boshqa munosabatni sezishi mumkin. Mazkur tafovutni faqat noto‘g‘ri tushunish deb rad etish muloqotni to‘xtatadi. Shu bilan birga, har qanday qabulni bir xil asosli deb e'lon qilish ham predmetning o‘ziga xosligini yo‘qotadi. Taklif etilayotgan mezon shaklning xususiyatlari, yaratilish sharoiti va talqin dalillari o‘rtasidagi muvofiqlikdir. Talqin bahsi shu uch manbaga murojaat qilganida, estetik tajriba xususiy yoqimlilikdan chiqib, tekshiriladigan madaniy munozaraga aylanadi. Tekshirish bu yerda yagona didni majburlash emas, asoslarni ochiq ko‘rsatishni anglatadi.

O‘zaro vositalanish modelida vaqt masalasi ham alohida natija beradi. Texnik amalning bajarilish vaqti, estetik tajribaning davomiyligi va madaniy ma'noning shakllanish muddati bir xil bo‘lishi shart emas. Ayrim xususiyat birinchi qarashda seziladi, boshqa xususiyat takroriy foydalanish davomida ochiladi. Shu bois loyihaning dastlabki taassurotini uning barcha imkoniyatlari haqidagi yakuniy hukm deb qabul qilish mantiqan asossizdir. Taklif etilayotgan yondashuv birinchi uchrashuv, foydalanish va qayta talqin bosqichlarini farqlaydi. Bu farq yangilikning ta'siri bilan amaliyotda saqlanadigan sifatni ajratish imkonini beradi. Masalan, ko‘rgazmada tushunarli bo‘lgan shakl kundalik faoliyatda qo‘shimcha izoh talab qilishi mumkin. Bunday vaziyatda madaniy ma'no yo‘qolmaydi, lekin uning ro‘yobga chiqish shartlari o‘zgaradi; baholash aynan shu o‘zgarishni hisobga olishi kerak.

Sakkizinchi natija texnik samaradorlikka doir qarorning ijtimoiy tarkibini ochishdir. A. Feenberg texnologiyani tanqidiy nazariya va fan hamda texnologiya tadqiqotlari munosabatida tahlil qilib, texnik ratsionallikni ijtimoiy-siyosiy savollardan ajratmaslik zarurligini asoslaydi [8]. Biz bundan loyiha sifati muhokamasida kimning tajribasi hisobga olinganini so‘rash zarurligini chiqaramiz. Bir xil interfeys turli foydalanuvchilar uchun turlicha tushunarli bo‘lishi mumkin; umumiy ramzning talqini ham barcha guruhlar uchun bir xil bo‘lishi shart emas. Bu ehtimol sifatni mutlaqo nisbiylashtirmaydi. Aksincha, sifat haqidagi da'voning qaysi foydalanish vaziyati va kimning nuqtayi nazariga tayanganini aniqlashtiradi.

Natijalarni birlashtiruvchi asosiy tezis quyidagicha ifodalanadi: texnoestetik yetuklik aloqalarni ko‘paytirish emas, ular o‘rtasidagi o‘tish uchun asos keltirish qobiliyatidir. Agar texnik imkoniyat estetik tajribaga qanday ta'sir qilishi yoki estetik tanlov madaniy ma'noni qanday o‘zgartirishi tushuntirilmasa, uch jihat yonma-yon qoladi. O‘zaro vositalanish esa ularni bir-birining shartiga aylantiradi. Shu nuqtada modelning tahlil birligi alohida buyumdan asoslangan qaror epizodiga ko‘chadi: muammo qo‘yilishi, muqobilning ko‘rilishi, shaklning yaratilishi va qayta talqin etilishi bitta izchil jarayon sifatida o‘rganiladi. Ushbu birlik nazariy tahlilni keyingi sifat tadqiqotlari bilan bog‘lash uchun ham aniq yo‘nalish beradi.

MUHOKAMA

Taklif etilgan yondashuvga birinchi e'tiroz texnik mahorat bilan estetik madaniyat o‘rtasidagi farq yo‘qolib ketishi mumkinligidir. Bu e'tiroz o‘rinli, agar har qanday texnik operatsiya estetik jihatdan mazmunli deb qabul qilinsa. Model bunday tenglashtirishga asoslanmaydi: operatsiyaning estetik tajribaga aylanishi uning seziladigan sifatiga ongli e'tibor va shu sifatni farqlashni talab qiladi. Masalan, bir xil amalni tez takrorlash mahoratni ko‘rsatishi mumkin, ammo ritm va shaklning ahamiyatini anglashni hali tasdiqlamaydi. Farqni saqlash texnik ko‘nikmani kamsitmaydi; aksincha, uning estetik refleksiya bilan qaysi nuqtada tutashishini aniqroq belgilaydi.

Ikkinchi e'tiroz madaniy talqinning loyiha ustiga keyinchalik qo‘shilgan izohga aylanib qolishidir. Agar ma'no buyumning ishlashiga va yaratilish jarayoniga aloqasiz bo‘lsa, mazkur xavf ro‘y beradi. Buni tekshirish uchun qarshi savol taklif etiladi: berilgan madaniy izoh olib tashlansa, loyiha qarorlaridan qaysi biri tushunarsiz qoladi? Agar hech bir qaror o‘zgarmasa, izoh tashqi tavsif bo‘lishi mumkin. Agar tanlangan material, foydalanish marosimi yoki shaklning tuzilishi aynan shu izoh orqali asoslangan bo‘lsa, madaniy ma'no faoliyatning ichki omiliga aylanadi. Bu fikriy tekshiruv barcha asarlar uchun qat'iy hukm chiqarmaydi, lekin bezak bilan mazmuniy aloqani farqlashga yordam beradi.

Uchinchi e'tiroz jamoaviy talqin individual erkinlikni cheklashi mumkinligidir. Muallifning barcha tanlovlarini ko‘pchilik didiga bo‘ysundirish modeldan kelib chiqmaydi. Talqinning umumiyligi uning oldindan qabul qilinganligi

emas, tushuntirish va e’tiroz uchun ochiqligini anglatadi. Yosh ijodkor tanish shakldan chekinishi, odatiy qulaylikni vaqtincha buzishi yoki tomoshabinda noqulay savol tug‘dirishi mumkin. Bunday qarorning mazmuni uni tushuntirish va oqibatini muhokama qilish imkoniyatida ochiladi. Shunday qilib, umumiy ma’no bilan shaxsiy yangilik o‘rtasidagi ziddiyat bartaraf etiladigan nuqson emas, ijodiy amaliyotning doimiy muzokara maydoni sifatida qaraladi.

Modelni aniqlashtirish uchun ikki shartli loyiha qiyoslanadi. Birinchi loyiha an’anaviy naqshni tayyor elektron qurilmaning tashqi yuzasiga joylashtiradi. Ikkinchi loyiha esa naqsh tuzilishidagi takror va muvozanat tamoyilini qurilma boshqaruvining tashkil etilishiga kiritadi. Faqat shu tavsifga tayangan holda ikkinchisini avtomatik ravishda yaxshi deb e’lon qilib bo‘lmaydi: u foydalanishni qiyinlashtirishi ham mumkin. Biroq unda texnik tashkil etish bilan madaniy talqin o‘rtasidagi bog‘lanish tekshiriladigan savolga aylangan. Birinchi loyihada esa bu bog‘lanishning boshqa dalillari zarur. Fikriy qiyosning vazifasi bezakni inkor qilish emas, madaniy ma’no haqidagi da’vo qaysi qarorlarda ifodalanganini aniqlashdir. Shundan kelib chiqib, estetik sifatni faqat tashqi ko‘rinish bilan baholash yetarli bo‘lmaydi; harakatning o‘zida ham shaklning mazmuni namoyon bo‘lishi mumkin.

Yana bir chegaraviy vaziyat texnik jihatdan muvaffaqiyatsiz, ammo muhim savolni ochgan loyiha bilan bog‘liq. Agar namunaviy qurilma ishlamasa, uni funksional muvaffaqiyat deb taqdim etish noto‘g‘ri bo‘ladi. Biroq uning muvaffaqiyatsizligi material, foydalanish yoki madaniy kutishlar orasidagi ilgari ko‘rinmagan ziddiyatni ochgan bo‘lsa, undan bilish natijasi kelib chiqishi mumkin. Bu yerda muvaffaqiyatsizlikni romantiklashtirish ham o‘rinli emas: bilish natijasi aniq ifodalanishi va keyingi qarorga ta’siri ko‘rsatilishi kerak. Mazkur farq yoshlarning izlanishini baholashda yakuniy mahsulot bilan o‘rganish jarayonini aralashtirmaslikka yordam beradi. Bir mezon bo‘yicha cheklov boshqa mezon bo‘yicha ahamiyat bilan birga mavjud bo‘lishi mumkin; ularni alohida nomlash bahoning aniqligini oshiradi. Shu sababli model yagona umumiy ballga keltirilmaydi.

Ta’limiy qo‘llanishda model yakuniy mahsulot bilan birga qaror tarixini muhokama qilishni tavsiya etadi. Talaba loyiha maqsadini, muqobillarni va qayta ishlash sabablarini qisqa izohlashi mumkin. Muhokama uch savol atrofida tashkil etiladi: natija qanday ishlaydi, qanday tajriba hosil qiladi va qanday ma’noni taklif etadi? Javoblarning bir-biriga mosligi asosiy mezon bo‘ladi. Bu tartib estetik bahoni o‘qituvchining didiga to‘liq bog‘lashni kamaytirish uchun nazariy asos beradi, biroq uning real samaradorligi ushbu maqolada o‘lchanmagan. Amaliy samarani tekshirish alohida pedagogik tadqiqotni va baholash jarayonining ochiq tavsifini talab qiladi.

Mahalliy madaniy muhitga qo‘llashda bir xil milliy mazmunni barcha yoshlarga tayyor shaklda nisbat berishdan ehtiyot bo‘lish zarur. Mazkur model madaniy davomiylikni umumiy xotira bilan faol suhbat sifatida talqin qiladi. Hududiy hunar, oilaviy tajriba yoki zamonaviy shahar muhiti loyiha uchun turli ma’no manbalari bo‘lishi mumkin. Qaysi manbaning tanlanishi uning haqiqiy konteksti va foydalanish usuli bilan asoslanishi lozim. Bunda mahalliylik tashqi belgilarning ko‘pligi bilan o‘lchanmaydi. Uning mazmuni shakl, faoliyat va xotira o‘rtasidagi bog‘lanish qanchalik tushunarli hamda tanqidiy muhokamaga ochiq ekanida namoyon bo‘ladi.

Madaniy ma’noning ochiqligi uning cheksiz ixtiyoriyligini anglatmaydi. Talqin hech qanday predmet xususiyatiga tayanmasa, uni loyiha haqidagi da’vodan ko‘ra talqin qiluvchining mustaqil tasavvuri deb belgilash to‘g‘riroq bo‘ladi. Aksincha, muallif niyati shaklning barcha mumkin bo‘lgan mazmunini oldindan tugatib qo‘ymaydi. Ushbu ikki chegara orasida dalillangan ko‘plik maydoni paydo bo‘ladi. Unda turli ishtirokchilar bir xususiyatni turlicha baholashi mumkin, ammo o‘z talqinining nimaga tayanishini ko‘rsatadi. Mazkur qoida yoshlar o‘rtasidagi estetik munozarada kelishuvni majburlashdan ko‘ra, kelishmovchilikning tarkibini aniqlashga xizmat qiladi. Ba’zan nizo shaklning o‘zidan emas, vazifa, foydalanish sharoiti yoki kutilayotgan ma’no haqidagi turli tasavvurlardan kelib chiqadi. Ularni ajratish keyingi qaror uchun aniqroq asos yaratadi.

Tadqiqot chegarasi modelning tushuntirish xarakteri bilan belgilanadi. Matritsa yoshlarning tayyorgarlik darajasini aniqlaydigan standartlashtirilgan shkala emas; undan foydalanib guruhlar o‘rtasida reyting tuzish uchun qo‘shimcha asos zarur. Keyingi tadqiqotda loyiha kundaliklari, suhbatlar va mahsulotning bir necha variantini qiyoslash orqali qaror epizodlarini o‘rganish mumkin. Bunday tekshiruvda muallif izohi bilan kuzatiladigan o‘zgarish alohida qayd etilishi kerak. Shundagina e’lon qilingan madaniy niyat amaliy qarorlarga ta’sir qilganmi yoki keyingi izoh bo‘lib qolganmi, degan savolga dalil asosida javob berish mumkin. Hozirgi maqola bunday tekshiruvning tushunchaviy zaminini taklif etadi.

XULOSA

Texnik faoliyat, estetik tajriba va madaniy ma’no yaratishning aloqadorligi ularning bir-biriga singib ketishi orqali emas, farqlar saqlangan holdagi o‘zaro vositalanish orqali tushuntirildi. Texnik faoliyat tajribaning moddiy va amaliy shartlarini tashkil etadi; estetik sezgirlik ushbu shartlarning qanday idrok qilinishini ochadi; madaniy talqin esa tanlovning umumiy ahamiyatini muhokama qilish imkonini beradi. Maqolada ishlab chiqilgan model mazkur munosabatni bir yo‘nalishli ta’sirdan qaytuvchi aloqalar tizimiga ko‘chiradi. Natijada texnoestetik madaniyat tayyor buyumlarning jozibadorligigagina emas, maqsad, vosita, tajriba va ma’no o‘rtasida asoslangan bog‘lanish o‘rnata olishga taalluqli ekani ko‘rsatildi. Materialning qarshiligi, talqinlarning farqlanishi va madaniy davomiylik bilan yangilik o‘rtasidagi ziddiyat ijodiy jarayonning tashqi to‘siqlari sifatida emas, refleksiya manbalari sifatida ajratildi. Mualliflik mezoni tanlovlar uchun

javob bera olish bilan, mas’uliyat esa boshqa ishtirokchilarning tajribasini muhokamaga kiritish bilan bog‘landi. Taklif etilgan matritsa ta’lim va loyiha muhokamalarida texnik, estetik hamda madaniy asoslarni alohida tekshirishga xizmat qilishi mumkin. Uning foydasi avtomatik baho chiqarishda emas, yashirin taxminlarni ko‘rinadigan qilishidadir. Nazariy natijalarni muayyan yoshlar guruhiga umumlashtirish uchun keyinchalik sifat tadqiqotlari zarur. Bunday tadqiqotlar loyiha qarorlarining izchilligi, qayta ishlash sabablari va talqinlarning o‘zgarishini birgalikda o‘rganishi lozim. Shu asosda texnoestetik madaniyatning rivojlanishi tashqi yangiliklarni o‘zlashtirishdan tashqari, o‘z amaliyotining qanday dunyoni yaratishiga ongli munosabat sifatida baholanishi mumkin.

References

[1] Nurmatov, D. (2026). The Pedagogical Content of Developing Techno-Aesthetic Culture in Students Based on Innovative Teaching of Philosophical Disciplines. Oriental Journal of History, Politics and Law, 6(02), (p. 168–172). DOI: 10.37547/supsci-ojhpl-06-02-21

[2] G‘aybullayev, O. M. (2024). Jamiyatda estetik madaniyat rivojlanishining falsafiy asoslari. Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari, 4(3), (p. 184–189). DOI: 10.47390/SPR1342V4I3Y2024N23

[3] Лекторский, В. А. (2018). Естественное, искусственное и науки о человеке. Культурно-историческая психология, 14(3), (p. 31–35). DOI: 10.17759/chp.2018140302

[4] Петровская, Е. В. (2018). Мыслить образами. От иконы к динамическому знаку. Вопросы философии, 11, (p. 57–64). DOI: 10.31857/S004287440001894-8

[5] Ingold, T. (2017). On Human Correspondence. Journal of the Royal Anthropological Institute, 23(1), (p. 9–27). DOI: 10.1111/1467-9655.12541

[6] Pickering, A. (2017). The Ontological Turn: Taking Different Worlds Seriously. Social Analysis, 61(2), (p. 134–150). DOI: 10.3167/sa.2017.610209

[7] Verbeek, P.-P. (2016). Toward a Theory of Technological Mediation: A Program for Postphenomenological Research. In Technoscience and Postphenomenology: The Manhattan Papers. London: Lexington Books, (p. 189–204).

[8] Feenberg, A. (2017). Critical Theory of Technology and STS. Thesis Eleven, 138(1), (p. 3–12). DOI: 10.1177/0725513616689388